

„Străinul... va fi pentru voi ca și băștinașul” (Lev. 19:34). Includere și excludere din comunitatea religioasă în Iehud

Alexandru MIHĂILĂ

Studiind conceptul de alteritate în Vechiul Testament, cititorul găsește în textul ebraic trei termeni conectați, *ger* (tradus de obicei prin ‘străin’, ‘venetic’), *zar* (‘străin’) și *nokri* (‘străin de neam’). Cercetătorii tradiționaliști ai Vechiului Testament au interpretat în special discrepanțele dintre legile din Pentateuh referitoare la străini (*gerim*) ca ilustrând clasică presupunere a ipotezei surselor documentare. Potrivit acesteia, textele reflectă o evoluție de la relațiile între clanuri în perioada pre-deuteronomică, trecînd prin vederile naționaliste și exclusiviste ale deuteronomiștilor, pînă la pozițiile integratoare ale Codului Preoțesc și ale Codului Sfințeniei.¹

În 1991, Christiana van Houten dedica un studiu monografic conceptului de *ger* (tradus după NRSV ca „alien”) în care urmărea îndeaproape ipoteza wellhausiană.² Ea găsea cea mai veche referință la *ger* în Cartea Legămîntului (Ex. 20:22 – 23:33), care oferă o lege socială formulată negativ în Ex. 22:20; 23:9, privind interdicția abuzului împotriva străinilor, dar și pozitiv, prin includerea străinilor în odihna sabatică (23:12). Pentru van Houten aceste legi predeuteronomice provin din perioada judecătorilor, deci înainte de monarhia israelită.³ Autoarea sublinia că străinul (*ger*) nu este neapărat canaanitul cucerit, ci o persoană din afară, „*cineva dintr-un alt trib, fie israelit fie neisraelit*”⁴, așa cum se arată în Jud. 17:7 unde un

¹ În acest articol folosesc următoarele abrevieri: D, pentru Deuteromic, Dtr, pentru literatura deuteronomistă, P, pentru Codul Preoțesc și H, pentru Codul Sfințeniei.

² Christiana van Houten, *The Alien in Israelite Law*, JSOT Press, Sheffield, 1991, JSOTSupp 107. Deși nu cu o foarte riguroasă tratare a straturilor redacționale – cf. Carolyn Jo Pressler, „*The Alien in Israelite Law*, by Christiana van Houten. JSOTSup 107. Sheffield: JSOT Press, 1991. Pp. 200”, *Journal of Biblical Literature*, 112 (1993), no. 2, pp. 321-322.

³ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 51.

⁴ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, pp. 67, 62. W. Robertson Smith, *Lectures on the Religion of the Semites*, First Series: *The Fundamental Institutions*, A. and C. Black, London, 1894, pp. 75-76 îi prezintă pe *gerim* ca „*protected strangers*” și îl definește pe *ger* ca „*a man of another tribe or district, who, coming to sojourn in a place where he was not strengthened by the presence of his own kin, put himself*

levit „*sălășluia ca străin*” (vb. *gar*) în Betleemul lui Iuda. Străinul ar fi un individ care nu își e sieși suficient, ci este o persoană năpăstuită, membru al unei gospodării, care depinde de bunăvoința patriarhului (*pater familias*) sub protocolul ospitalității, așa cum se sugerează prin sufixul pronominal singular de persoana a II-a atașat substantivului (*gerka*).⁵ În această privință, părerea lui van Houten coincide cu cele ale altor cercetători, precum Bultmann, care arată că, într-adevăr, în textele predeuteronomice, *ger* nu are încă sensul de ‘străin de neam’, ci străin în comparație cu populația locală. În 2 Sam. 4:3 locuitorii din Beerot fug în Gitaim și trăiesc acolo ca străini (*garim*), deși ambele cetăți sînt în teritoriul lui Beniamin.⁶

Printr-o asemenea înțelegere, van Houten a depășit vechea concepție susținută de exemplu de Bertholet, pentru care *ger* este străinul de neam care sălășluiește în țară, într-un trib sau clan, în timp ce *nokri* este străinul de neam dintr-o țară îndepărtată aflat în trecere.⁷ De asemenea, cercetătoarea merge mai departe și decît o altă părere, ilustrată de exemplu de Meek, conform căreia, deși în JE *ger* este emigrantul evreu într-o țară străină (Gen. 15:13; Ex. 2:22; 18:3), în Cartea Legămîntului și D *ger* se referă la „populația indigenă din Palestina cucerită de evrei”, care are „o poziție de inferioritate și dependență”, fiind de aceea cel mai bine tradus prin „străin rezident”.⁸

under the protection of a clan or of a powerful chief. William H.C. Propp, *Exodus 19-40*, Yale University Press, New Haven / London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 2006, AB 2A), The Anchor Yale Bible, p. 258: *ger* poate fi sau nu un non-israelit, pentru că identitatea de bază a unui individ este tribală, nu națională. John I. Durham, *Exodus*, Word Books, Dallas, 1987, WBC 3, pp. 328: „*a temporary dweller, a 'tourist' for a short or an extended time*”.

⁵ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, pp. 58, 66. Cf. Martin Noth, *Das zweite Buch Mose: Exodus*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1959, ATD 5, p. 150. Max Weber, *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, vol. 3, Mohr Siebeck, Tübingen, ⁸1986, pp. 33-35 îi compară pe *gerim* cu *metoikoi* de la greci sau cu plebeii, considerînd că aceștia erau artizani și comercianți, dar comparația lui a devenit între timp depășită. Jacob Milgrom, *Leviticus 17-22*, Yale University Press, New Haven / London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 2000, AB 3A), The Anchor Yale Bible, p. 1494 scrie că *gerim* nu puteau deține nici o proprietate funciară. Dar cum funcționează atunci cazul lui Avraam, care deși este *ger* a cumpărat o proprietate (*ahuzzah*)?

⁶ Christoph Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda. Eine Untersuchung zum sozialen Typenbegriff »ger« und seinem Bedeutungswandel in der alttestamentlichen Gesetzgebung*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1992, FRLANT 153, pp. 21-22.

⁷ Alfred Bertholet, *Die Stellung der Israeliten und der Juden zu den Fremden*, Akademische Verlagsbuchhandlung von J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Freiburg i.B. / Leipzig, 1896, p. 2. Bertholet își începe analiza termenului *ger* de la textul din 2 Sam. 1:13 care în mod evident aplică termenul unui străin de neam, fiind singura ocurență unde *ger* apare combinat cu un *gentilicum* (*ben 'iš ger 'amaleqi* „fiul unui străin, un amalecit”).

⁸ Theophile James Meek, „The Translation of *gēr* in the Hexateuch and Its Bearing on the Documentary Hypothesis” *JBL* 49 (1930), no. 2, pp. 172-173.

Această convingere a fost între timp atacată de Ramírez Kidd, care a argumentat că verbul *gwr* și substantivul *ger* nu acoperă același înțeles și, de aceea, din punct de vedere metodologic trebuie separate textele despre *ger* de celelalte în care apare verbul. Verbul *gwr* este folosit în general referitor la israeliții care merg în altă țară, fiind, de aceea, legat de ideea de emigrare, în timp ce substantivul *ger*, în special în P, se referă la străinii care locuiesc în Israel ca imigranți, avînd un sens juridic.⁹ Ramírez Kidd a observat că substantivul *ger* nu are o formă feminină, spre diferență de *zar* și *nokri*, de aceea „substantivul *ger* este un termen tehnic care desemnează nu o persoană, ci un statut legal”.¹⁰ Sînt total de acord cu Kidd privitor la categoria socială a termenului tehnic *ger*, dar nu și cu separarea pe care o propune între *gwr* și *ger*, avînd în vedere că în 22 de ocurențe ele sînt strîns legate (*ger haggar*, *yagur ger*), deși e adevărat că sfera semantică a verbului este mai extinsă decît cea a substantivului.

O problemă și mai importantă rămîne cea cronologică, pentru că noi cercetări privind Cartea Legămîntului au împins data redactării mult mai tîrziu. L. Schwienhorst-Schönberger a arătat că legile despre străini din Cartea Legămîntului aparțin unui strat protodeuteronomic care a fost suplimentat de un redactor deuteronomist.¹¹ Aceeași datare este sprijinită și de C. Bultmann, care atribuie textele din Ex. 22:20; 23:9 unei redactări deuteronomiste nomiste (preocupată de legislație) din a doua jumătate a sec. 6 î.Hr.¹² De asemenea, K. Sparks a postulat pe baza legilor legate de *nebelah* ('mortăciune') o datare postdeuteronomică a Cărții Legămîntului.¹³ C. Bultmann consideră că 2 Sam. 1:13, textul care îl identifică pe *ger* cu străinul de neam, aparține unei redactări deuteronomiste.¹⁴ De aceea, chiar primul stadiu al procesului evolutiv referitor la *ger* în Biblia Ebraică este pus sub semnul întrebării, în orice caz el existînd indicații mai degrabă împotriva identificării lui *ger* cu străinul de neam.

⁹ José E. Ramírez Kidd, *Alterity and Identity in Israel: The גר in the Old Testament*, Walter de Gruyter, Berlin / New York, 1999, BZAW 283, pp. 23-24.

¹⁰ J.E. Ramírez Kidd, *Alterity and Identity in Israel*, pp. 28-29.

¹¹ Ludger Schwienhorst-Schönberger, *Das Bundesbuch (Ex 22,22 - 23,33): Studien zu seiner Entstehung und Theologie*, Walter de Gruyter, Berlin / New York, 1990 (BZAW 188), pp. 338-356. El postulează o carte veche de legi cazuistice (Ex. 21:12 - 22:16) care ar fi apărut în sec. 10 î.Hr. sau chiar în perioada pre-monarhică (sec. 11 î.Hr.) și ar fi fost scrisă și reactualizată pînă în sec. 9-8 î.Hr. (pp. 271, 276).

¹² C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, pp. 168-169, 174.

¹³ Kent Sparks, „A Comparative Study of the Biblical נבלה Laws”, *ZAW* 110 (1998), no. 4, pp. 594-600. El pledează pentru o ordine complet diferită: Deuteronom – Legea Sfințeniei – Cartea Legămîntului – Codul Preoțesc.

¹⁴ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 20. Tradiția uciderii lui Saul de un amalecit corespunde cu greșeala sa din 1 Sam 15 și 1 Sam. 28:17-18 (p. 21).

Și, în sfârșit, o altă corectare a fost oferită de Bultmann. El a demonstrat convingător că nu există dovezi că *ger* ar fi stat sub protecția unui patron, pentru că după sufixul pronominal (*gerka*) urmează „*care este în porțile tale*”, iar pe de altă parte nici în Istoria Deuteronomistă statutul de *ger* nu oglindește o relație ca între client și patron.¹⁵ Paralela lui Weber între *ger* și *metoikos* este așadar din punct de vedere sociologic eronată.

Legile deuteronomice (D) și deuteronomiste (Dtr)

Acum putem aborda următoarea presupusă fază, cea a legilor D și Dtr. În opinia lui van Houten nu mai devreme de legile D termenul a reprezentat fără nici un dubiu străinul de neam, non-israelitul.¹⁶ Legile D diferențiază profund între străinii de neam (*nokri*) și israeliți (Deut. 15:3; 23:21) oferindu-ne posibilitatea să înțelegem „*dualitatea eticii persoană dinăuntru față de persoana din afară*”.¹⁷ Van Houten aduce ca evidență Deut. 14:21¹⁸ unde *ger* este asimilat cu străinul de neam (*nokri*)¹⁹: „*Să nu mâncați nici o mortăciune, ci s-o dai străinului (ger) care este în porțile tale și acela s-o mănince sau s-o vinzi străinului de neam (nokri), pentru că tu ești un popor sfânt pentru Domnul Dumnezeuul tău*”. Textul arată că străinul (*ger*) este la un nivel inferior văduvei și orfanului, pentru că animalul mort nu poate fi dat unui israelit sărac. În același timp *ger* este definit ca având nevoie de ajutor material în contrast cu străinul de neam (*nokri*) care poate plăti pentru carnea necomestibilă potrivit cu legea lui Israel. Așa cum sugerează van Houten, străinilor (*ger*) „*li se acorda un tratament generos, spre deosebire de străinii de neam, dar lor nu li se dă niciodată posibilitatea să devină israeliți*”.²⁰

¹⁵ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, pp. 72-73, 134.

¹⁶ Vezi aceeași abordare la Morton Smith, *Palestinian Parties and Politics That Shaped the Old Testament*, Columbia University Press, New York / London, 1971, pp. 178-179. Patrick D. Miller, *Israelite Religion and Biblical Theology: Collected Essays*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 2000, JSOTSupp 267, p. 552; Georges Chawkat Moucarray, „The Alien According to the Torah”, *Themelios* 14 (1988), no. 1, pp. 17-20.

¹⁷ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 107.

¹⁸ În această lege se presupune că se poate decela o evoluție: în timp ce în Cartea Legământului (Ex. 22:31) se stipulează că un animal mort trebuie aruncat cîinilor, după acest compromis permisiv deuteronomic, Codul Sfințeniei (Lev. 17:15) îi va exclude chiar și pe străini. Aceasta ar trebui privită ca o dovadă a eforturilor de integrare a străinilor în comunitatea israelită.

¹⁹ Gerhard von Rad, „Das Gottesvolk im Deuteronomium”, în: Rudolf Smend (ed.), Gerhard von Rad, *Gesammelte Studien zum Alten Testament*, vol. 2, Chr. Kaiser, München, 1973, TB 48, pp. 53-54; J. Milgrom, *Leviticus 17-22*, p. 1494.

²⁰ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 107; cf. also p. 82: „*The poor foreigner, the גֵר, is excluded from obeying the food laws, but included among those who receive generous treatment*”.

A doua dovadă importantă este Deut. 24:14, unde proveniența lucrătorului sărac și nevoiaș (*śakir*) poate fi fie dintre „frații tăi” (*me'aheyka*) fie dintre „străinul care este în țara ta în porțile tale”. Din acest verset se poate deduce că străinul (*ger*) nu este „frate”, sau, după cum afirma van Houten, „legea recunoaște o distincție etnică”.²¹ Pusă în paralel cu Deut. 17:15, unde distincție pentru alegerea regelui este între frați și străinii de neam (*nokri*), pare probabil ca *ger* să fie asimilat de asemenea străinului de neam.²²

De aceea, chiar dacă străinul poate participa la anumite manifestări religioase ale vieții israelite, totuși alte elemente îi rămân total inaccesibile și el nu este complet integrat în comunitatea sacră.

Un alt caz prezentat de către van Houten, de data aceasta o dovadă indirectă, îl constituie Paștele care apare ca o sărbătoare națională, de la care străinii (*ger*) sînt excluși. La alte două sărbători cu pelerinaje importante, Sărbătoarea Săptămînilor sau Cincizecimea (Deut. 16:9-12) și Sărbătoarea Colibelor (16:13-15), străinul (*ger*) este, pentru prima dată în contextul legilor din Orientul Apropiat antic, înrolat între așa-numitele *personae miserae*²³ împreună cu orfanii, văduvele²⁴ și leviții. Acum protecția socială nu mai este formulată negativ („să nu-i faci rău... sau să-l oprimi”) ca în Cartea Legămîntului, ci pozitiv sugerîndu-se existența unui ospăț de comuniune înaintea Domnului. Cu toate acestea, în legea despre Paști (Deut. 16:1-8) este absentă orice referire la *ger*, pentru că, în concepția lui van Houten, în teologia deuteronomică (D) Exodul din Egipt reprezenta un eveniment unic care l-

²¹ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 94.

²² C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 156. Pentru el Deut. 17:15 reflectă mai degrabă situația din sec. 5 î.Hr. contemporană cu Neemia: avertismentul împotriva străinilor și relațiilor maritale cu străinii ale clasei superioare (Neem. 6).

²³ Thomas Krapf, „Traditionsgeschichtliches zum deuteronomischen Fremdling-Waise-Witwe Gebot”, *VT* 34 (1984), no. 1, pp. 87-91. Expresia „văduva, orfanul și străinul”, chiar dacă apare și în Ps. 94:6; 146:9; Ier. 7:6; 22:3; Iez. 22:7; Zah. 7:10 și Mal. 3:5, este specifică limbajului deuteronomic. Pentru M. Sneed aceste legi sînt un exemplu al interesului personal al elitelor de a-i proteja pe străinii rezidenți pentru a beneficia de mîna de lucru a lor ieftină – Mark Sneed, „Israelite Concern for the Alien, Orphan, and Widow: Altruism or Ideology”, *ZAW* 111 (1999), no. 4, p. 504. El de asemenea subliniază că aceste legi serveau și intereselor preoților, care spre diferență de cazurile neo-babiloniene (cf. Martha T. Roth, „The Neo-Babylonian Widow”, *JCS* 43-45 (1991-1993) pp. 24-25), nu erau obligați să le sprijine pe văduve. În schimb ei lasă sarcina în seama iudeilor proprietari de pămînt (p. 506).

²⁴ Orfanul nu este cel lipsit de tată, ci copilul care și-a pierdut ambii părinți – cf. J. Renkema, „Does Hebrew *ytwm* Really Mean ‘Fatherless?’”, *VT* 45 (1995), no. 1, pp. 119-122. Orfanii și văduvele apar în literatura Orientului Apropiat antic împreună cu cei săraci – F. Charles Fensham, „Widow, Orphan, and the Poor in Ancient Near Eastern Legal and Wisdom Literature”, *JNES* 21 (1962), no. 2, pp. 129-139.

a consacrat pe Israel ca popor al lui Iahve: „Datorită naturii lui, nu era potrivit să-i invite pe cei care nu împărtășeau aceeași istorie, adică pe străini”.²⁵

În legea deuteronomistă (Dtr) a sabatului (Deut. 5:12-15) străinii apar ca membrii dependenți ai familiei extinse, dar în ierarhizare ei sînt ultimii, după servitori și vite: „Să nu faci în ziua aceea nici un lucru: nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici robul tău, nici roaba ta, nici boul tău, nici asinul tău, sau alt dobitoc al tău, nici străinul tău care se află în porțile tale” (v. 14). Van Houten concludă în aceeași direcție că în Deuteronom „străinii sînt tratați cu generozitate, cu ospitalitate largă, dar nu sînt invitați să devină israeliți”.²⁶

Argumentînd pe o cale diferită, alți cercetători cred de asemenea că în D *ger* este un străin de neam. D. Kellermann consideră că în 1 Cron. 22:2 și 2 Cron. 2:16-17, texte pe care el le creditează ca avînd tradiții vechi, străinii (*gerim*) care locuiesc în țara lui Israel au muncit sub regii David și Solomon ca purtători de poveri și tăietori de piatră. Pentru că potrivit 1 Reg. 9:20-21 și textului paralel din 2 Cron. 8:7-8 regele Solomon a luat muncitori dintre străinii de neam („Pe tot poporul care a rămas de la Amorei, Hetei, Ferezei, Canaanei, Hevei, Iebusei și Gherghesei, care nu erau dintre fiii lui Israel”), Kellermann deduce că străinii (*gerim*) folosiți de regii David și Solomon pentru corvoadă trebuie să fi fost străini de neam.²⁷ Demonstrația lui însă este departe de certitudine atît timp cît vîrsta și credibilitatea istorică a Cronicilor trebuie mai întîi stabilită.²⁸

Alți cercetători opinează că *ger* în D este de fapt imigrantul israelit din regatul nordic după cucerirea asiriană. Crüsemann observă că înainte de D, Ieremia și Iezechiel, nu exista nici o problemă cu străinii; *ger* este menționat rar, de exemplu din cartea Iosua pînă la 2 Samuel doar de patru ori (Ios. 8:33.35; 20:9 [texte tîrzii]; 2 Sam. 1:13), iar verbul *gwr* doar de șapte ori (Jud. 5:17; 17:7.8.9; 19:1.16; 2 Sam. 4:3). Folosind argumentele arheologice aduse de Broshi²⁹, el crede că problema legată de străini (*ger*) a survenit abia după căderea regatului nordic în 722 î.Hr. prin venirea

²⁵ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 90. „When celebrating the abundant gifts received from the Lord, it is appropriate to respond with rejoicing and generosity expressed by including all members of society. However, when remembering the event by which God created the Israelites as a people separate from others, then generosity is not at the heart of the occasion. These people may still have been present, but it was not in keeping with the meaning of Passover to explicitly name them.” (pp. 90-91)

²⁶ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 101.

²⁷ D. Kellermann, *TDOT* 2, p. 445.

²⁸ Cronistul evită textele din 1 Reg. 5:27 despre munca forțată a israeliților în timpul lui Solomon și sugerează în schimb că regele a folosit doar non-israeliți (cf. Ralph W. Klein, *1 Chronicles*, Fortress Press, Minneapolis, 2006, Hermeneia, p. 432).

²⁹ M. Broshi, „The Expansion of Jerusalem in the Reigns of Hezekiah and Manasseh”, *IEJ* 24 (1974), no. 1, pp. 21-26.

imigranților israeliți din nord în Iuda.³⁰ Această ipoteză ar avea sprijin în 2 Cron. 15:9 în care sînt menționați „*cei care locuiau ca străini (haggarim) cu cei din Efram, Manase și Simeon*”. De asemenea printre participanții la Paști sub regele Iezechia se aflau „*străinii (gerim) care veniseră din țara lui Israel și trăiau în Iuda*” (2 Cron. 30:25).

C. Bultmann a respins pe bună dreptate această identificare, pentru că profilul străinilor (*ger*), al văduvelor și orfanilor aparține imaginii normale a societății iudaice. Pentru Bultmann, *ger* în D este aproapele din perioada monarhiei iudaice, parte din „poporul țării” (*‘am ha’ares*), din Iuda în sec. 7 î.Hr., care însă a sărăcit, avînd de aceea nevoie de asistență socială.³¹ El a oferit un argument decisiv, anume acela că plasarea străinului (*ger*) alături de leviți ridică întrebarea dacă într-adevăr acesta ar fi putut fi străin de neam, închinător la alt dumnezeu.³² Un alt argument este punerea alături a lui *ger* și a lui *’ah*, „fratele”, un termen care inițial avea o conotație de familie sau de clan ca membru al comunității locale și care mai târziu însemna conațional. De aceea *ger* trebuie să fi avut la bază sensul local de străin de loc (*germ. Ortsfremde*)³³. Grijă specială era inițial dorită pentru leviți, care fuseseră afectați de legea centralizării cultului de către regele Iosia³⁴; mai târziu aceasta fost

³⁰ Frank Crüsemann, „Das Bundesbuch – historischer Ort und institutioneller Hintergrund” in: J.A. Emerton (ed.), *Congress Volume: Jerusalem, 1986*, Brill, Leiden, 1988, VTSupp 40, pp. 33-34. Cf. de asemenea Matty Cohen, „Le « ger » biblique et son statut socio-religieux”, *Revue de l’histoire des religions*, 207 (1990), no. 2, p. 148. D. Kellermann, *TDOT* 2, p. 445: „When Deut. 14:29; 16:11.14; 24:17.19.20.21; 26:13; and 27:19 mention the *ger* alongside orphans and widows, presumably they have in mind fugitives from the northern kingdom, who had settled in the southern kingdom from the fall of Samaria in 722 B.C. on”.

³¹ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 60: „Der *ger* gehört so zur Bevölkerung der jüdischen Monarchie, daß ihn keine Fremdheit von der Verehrung des Gottes Jahwe trennt. Es kann von daher nicht wahrscheinlich gemacht werden, daß er als Fremder von jenseits der Grenzen des Gottesvolkes nach Juda gekommen ist. Dagegen spiegelt sich seine soziale Lage darin wider, daß er bei den Erntefesten als unselbständige Gestalt wie Waise und Witwe von den grundbesitzenden Bauern berücksichtigt werden soll, während er bei dem nationalen Fest, das das Grundverhältnis dieser Bauern selbst zum Land vergegenwärtigt, nicht genannt ist”. J.E. Ramírez Kidd, *Alterity and Identity in Israel*, p. 46. Cf. de asemenea pp. 73-74. Georg Steins, „»Fremde sind wir...«: Zur Wahrnehmung des Fremdseins und zur Sorge für die Fremden in alttestamentlicher Perspektive”, *JCSW* 35 (1994), p. 138.

³² C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 55.

³³ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, pp. 79. „Da der Begriff *’ah* primär keine nationalen oder ethnischen Implikationen in dem Sinne hat, daß er von einer Konzeption der Einheit des Staatsvolkes der jüdischen Monarchie her gedacht wäre, sondern auf der Ebene der konkreten lokalen Gemeinschaft liegt, führt die Unterscheidung des *ger* von *’ah* nicht auf eine Herkunft des *ger* von außerhalb Judas”, p. 83.

³⁴ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 52.

îndreptată și către *gerim*. Totuși Bultmann se concentrează prea mult pe statutul sociologic, negînd aspectul etnic foarte clar din Deut. 14:21.³⁵

Van Houten mai aduce ca dovadă a identificării lui *ger* cu străinul de neam și textul din Deut. 29:10 („*străinul care se află în taberele tale, de la tăietorul de lemne pînă la cărătorul de apă*”), un text care amintește de ghibeoniți (Ios. 9). De aceea, van Houten sugerează că străinii erau vasali ai israeliților printr-un tratat de suzeranitate.³⁶ Totuși argumentul nu este convingător³⁷, expresia „*de la tăietorul de lemne pînă la cărătorul de apă*” avînd analogii („*pînă la întîi-născutul roabei de la rîșniță*” Ex. 11:5) care desemnează de fapt clasa socială inferioară.

K. Sparks propune o realitate mult mai complexă în legătură cu *ger* în legile din D și Dtr. *Gerim* erau de origine variată: coloniști aduși de asirieni, refugiați israeliți din regatul nordic, nomazi indigeni și străini de neam. Astfel *ger* nu este un termen etnic, ci o categorie socială.³⁸

Codul Preoțesc (P) și Codul Sfințeniei (H)

Pentru van Houten P a fost cel care a realizat procesul de integrare a străinului (*ger*).³⁹ Pentru prima dată în trei texte preoțești (Ex. 12:19.48-49; Num. 9:14) străinul (*ger*) este menționat la Paști și la Sărbătoarea Azimelor în strînsă legătură cu „băstinașul”, „cetățeanul țării” (*ezrah ha'areș*).⁴⁰ În Ex. 12:43-49 pot fi distinse patru categorii: străinul de neam (*ben nekar*), sclavul cumpărat cu argint (*'ebed 'iš miqnat kesep*), rezidentul temporar (*tošab*), muncitorul cu plată (*šakir*) și *ger*. Doar

³⁵ J. Milgrom, *Leviticus 17-22*, p. 1494. El arată că Deut. 10:18-19, unde analogia ar avea sens doar dacă *gerim* înseamnă străini de neam (p. 1495). După părerea mea, argumentul nu este convingător, de vreme ce de exemplu și „săracii” ar putea fi integrați în context.

³⁶ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 106. D. Kellermann, *TDOT* 2, p. 445 conchide că „presumably this text has in mind the pre-Israelite Canaanite population”.

³⁷ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 140: „Ist die Nennung des *ger* in 29, 10 durch eine Linie (Dtn 5, 14 usw.) – Dtn 31, 12 – Jos 8, 35 – Dtn 29, 10 zu erklären, läßt sich kein Bedeutungswandel der Bezeichnung hin zu einem als Proselyt von außen neu in die Religionsgemeinschaft eintretenden Fremden nachweisen.”

³⁸ Kenton L. Sparks, *Ethnicity and Identity in Ancient Israel: Prolegomena to the Study of Ethnic Sentiments and Their Expression in the Hebrew Bible*, Eisenbrauns, Winona Lake, 1998, pp. 240-241: „Instead of viewing the גר as a 'resident alien', which has both ethnic and national overtones, we should instead recognize it as a social classification within which one finds both Israelites and non-Israelites. Among the גרים of foreign origin we find both those who were on the social periphery of the community and were assimilated into it and those who were foreign but chose to retain an independent sense of identity. It was the former that participated in the community's religious life and the latter who, like the foreigners, consumed unclean foodstuffs”.

³⁹ Cf. also Edward Neufeld, „The Prohibitions against Loans at Interest in Ancient Hebrew Laws”, *HUCA*, 26 (1955), p. 393.

⁴⁰ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 132.

sclavul și *ger*, dacă sînt circumciși și pot participa la ospățul de Paști.⁴¹ Aceste elemente apar și în Lev. 22:10-13: străinul de neam (*zar*), rezidentul temporar al unui preot (*tošab kohen*), muncitorul cu plată (*šakir*), sufletul cumpărat cu argint (*nepēš qinyan kaspo*) și cel născut în casa preotului (*yelid beyto*).⁴² Dintre aceste categorii, doar sclavului și celui născut în casă li se permite să mănînce din lucrurile sfinte. Cel care încalcă legea Paștelui – iar *ger* este special menționat (Ex. 12:19) – trebuie tăiat din „comunitatea lui Israel” (*adat Yiśra’el*) și se poate deduce de aici că străinul (*ger*) circumcis aparține într-adevăr comunității.⁴³ Foarte important aici este că autorul biblic a stipulat o singură lege pentru străin, ca și pentru băștinaș: „o lege (*torah aḥat*) să fie și pentru băștinaș (*ezrah*) și pentru străinul (*ger*) care locuiește la voi” (Ex. 12:49; *mišpaṭ eḥad* în Lev. 24:22 sau *ḥuqqah aḥat* în Num. 9:14; 15:15). După van Houten, această lege era necesară întrucît străinul de neam, sclavul sau rezidentul temporar și muncitorul cu plată puteau trăi în aceeași casă și erau membri ai gospodăriei, legislația apărînd ca răspuns la această situație.⁴⁴ Alți cercetători au considerat că în aceste viziuni integratoare din P și H, străinul (*ger*) capătă statutul de „prozelit”.⁴⁵ Bultmann, care evită termenul de „prozelit”, sugerează că noul sens al lui *ger* depinde de schimbarea sensului categoriei mari „Israel” în perioada post-exilică de la stat teritorial la acela de comuniune de credință.⁴⁶

Legea despre „mortăciune” (*nebelah*) din H (Lev. 17:15) este complet diferită de cea din D, interzicînd consumul animalului mort atît de către străin (*ger*), cît și de

⁴¹ Spre diferență de majoritatea traducerilor (de ex. NRSV, JPS) Cohen citește legile din Ex. 12:48 și Num. 9:14 ca stipulînd participarea obligatorie a lui *ger* la Paști („If an alien resides with you, he shall celebrate the Passover to the Lord”). În sprijinul acestei lecturi aduce exemplul din Num. 6:9. Matty Cohen, „Le «ger» biblique et son statut socio-religieux”, *Revue de l’histoire des religions*, 207 (1990), no. 2, pp. 155-156. Dar, în opinia mea, Lev. 25:48 oferă un caz clar în care construcția *w^cqatal* după יָדָו cu *yiqtol* se referă la propoziție secundară care detaliază și nu la apodoză. În concluzie în Ex. 12:48, ca și în Num. 9:14, participarea lui *ger* este facultativă, nu obligatorie.

⁴² Cred că van Houten greșește cînd consideră că *ger* este desemnat de *zar* în Lev. 22 (p. 126). *Zar* reflectă aici „străinul de neam” (*ben nekar*) din Ex. 12.

⁴³ Cf. J. Milgrom, *Leviticus 17-22*, pp. 1500-1501.

⁴⁴ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, pp. 126-127.

⁴⁵ A. Bertholet, *Die Stellung der Israeliten und der Juden zu den Fremden*, p. 178. T.J. Meek, „The Translation of *gēr* in the Hexateuch”, p. 174. M. Smith, *Palestinian Parties*, pp. 178-182. Frank Crüsemann, *Die Tora: Theologie und Sozialgeschichte des alttestamentlichen Gesetzes*, Chr. Kaiser, München, 1992, p. 359. D. Kellermann, *TDOT* 2, p. 447: în vechile straturi literare preoțești (Lev. 1-7) *ger* nu este menționat, dar în straturile tîrzii el este integrat deplin ca prozelit. Van Houten folosește termenul „proselyte” doar referitor la Lev. 25 și diminuează convingerea folosind „it is possible” (C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 131).

⁴⁶ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, pp. 200-201 (în special n. 127).

către băștinaș. Van Houten conchide că „*nedistingînd între străin și băștinaș, așa cum făcea Deut. 14:21, legea îl include pe străin în comunitatea cultică*”.⁴⁷

În Lev. 19:34, versetul ales în titlul articolului meu („*străinul care locuiește la voi să fie pentru voi ca și băștinașul vostru*”), identificarea include și un sens moral: „*să-l iubiți pe străin ca pe voi înșivă*”.⁴⁸

Dar pentru alți cercetători această integrare a lui *ger* din P și H nu este atît de clară. Ramírez Kidd observă că în H (Lev. 17-26) *ger* nu este inclus explicit printre adresați. Este o diferență între *ger* și poporul lui Israel, așa cum demonstrează expresiile „*străinul din mijlocul tău*” (Lev. 17:8.10.12.13; 18:26) și „*străinul în Israel*” (Lev. 20:2; 22:18). Mai mult se face o distincție între străin și casa lui Israel /Lev. 17:8.10; 22:18) sau fiii lui Israel (Lev. 17:13; 20:2).⁴⁹ Străinului nu i se adresează direct aceste legi în H, ci prescripțiile sînt adresate israeliților în contul străinului (cf. Lev. 19:9-10.33-34; 23:22). Ramírez Kidd concluzionează: „*Scopul legilor referitoare la păstrarea sfințeniei nu este integrarea lui ger. Prezența lui ger aici este secundară*”.⁵⁰ De asemenea, J. Milgrom nu este de acord cu integrarea lui *ger* în comunitate care ar fi reflectată în Ex. 12:48. Pentru el, deși *ger* este egal cu băștinașul potrivit legii civile (Lev. 24:22; Num. 35:15), în ceea ce privește legea religioasă străinul (*ger*) trebuie să asculte doar poruncile prohibitive, nu și pe cele pozitive.⁵¹ Astfel străinul este inclus ca membru al poporului lui Israel în legi care se referă la blasfemie (Lev. 24:10-23), ucidere și sacrificarea animalelor (Lev. 17:1-16; 24:21-22), necurătenie prin atingerea de cadavru (Num. 9:6-14), sabbat (Num. 15:32-36), moștenire (Num. 27:1-11; 36:1-12). După Ramírez Kidd „*aceasta nu înseamnă în mod necesar că asemenea prevederi erau parte dintr-o politică generală de integrare a lui ger. Erau mai degrabă măsuri luate ad-hoc prin presiunea circumstanțelor, într-un timp în care grija pentru puritatea cultică era deosebit de importantă*”.⁵² J. Milgrom consideră că textele despre o singură lege pentru străin (*ger*) și pentru băștinaș „*se aplică doar în cazul dat în context; nu trebuie luate ca generalizare*”.⁵³

⁴⁷ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 148.

⁴⁸ Hermann Spieckermann, *Gottes Liebe zu Israel: Studien zur Theologie des Alten Testaments*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2004, FAT 33, p. 88.

⁴⁹ J.E. Ramírez Kidd, *Alterity and Identity in Israel*, p. 53.

⁵⁰ J.E. Ramírez Kidd, *Alterity and Identity in Israel*, p. 59.

⁵¹ Jacob Milgrom, *Numbers*, The Jewish Publication Society, Philadelphia / New York, 1990, The JPS Torah Commentary, p. 399; J. Milgrom, *Leviticus 17-22*, p. 1496. Excepțiile sînt că *ger* își poate sacrifica animalul în mod obișnuit, ca și vinatul, fără să îl aducă pe altar ca jertfă (pp. 1497-1498).

⁵² J.E. Ramírez Kidd, *Alterity and Identity in Israel*, p. 55.

⁵³ J. Milgrom, *Numbers*, p. 399; J. Milgrom, *Leviticus 17-22*, p. 1496.

Cred însă că observațiile lor sînt corecte, dar concluziile inadecvate. Este corect că literatura preoțească a dezvoltat o concepție dinamică despre sfințenie, spre deosebire de D care exemplifică una statică. În timp ce un păcat personal nu poate afecta sfințenia potrivit lui D, în viziunea lui P păcatul necurățește țara lui Israel și afectează chiar și prezența divină.⁵⁴ Într-adevăr *ger* nu este *ipso facto* un membru al comunității, ci o realitate ignorată de Milgrom și Ramírez Kidd⁵⁵, el *poate* fi integrat dacă vrea și nimic nu-l poate opri. Alte texte (vezi mai jos) se referă la posibilitatea aceasta folosindu-se verbul *nilwah* „a se alipi”. Totuși Milgrom și Ramírez Kidd au dat posibilitatea de a defini mai exact statusul lui *ger* în P și H: nu prozelit sau convertit⁵⁶, ci potențial prozelit.

Bultmann vede în textul din Lev. 19:9-10.33-34 la bază un caz similar celui în care *ger* este un protejat social, dar în adăugirile ulterioare crede că *ger* a căpătat un drept religios egal cu al băștinașului (*ezrah*).⁵⁷ Străinul se poate bucura prin circumcidere de aceeași lege ca și băștinașul, o dovadă solidă că acum *ger* este un non-israelit.⁵⁸ Foarte evident pentru Bultmann este Lev. 25:47-48, datat în sec. 5 î.Hr. în timpul reformei lui Neemia, un text singular din Vechiul Testament unde *ger* este dincolo de orice dubiu străin de neam.⁵⁹ Pentru Bultmann, însă, Is. 14:1 nu

⁵⁴ Eyal Regev, „Priestly Dynamic Holiness and Deuteronomic Static Holiness”, *VT* 51 (2001), no. 2, pp. 243-261; J. Milgrom, *Numbers*, p. 399; J. Milgrom, *Leviticus 17-22*, p. 1497.

⁵⁵ Deși Ramírez Kidd, *Alterity and Identity in Israel*, pp. 68-69 recunoaște că în H integrarea persoanelor neiudaice este acceptată ca de la sine înțeleasă.

⁵⁶ Jacob Milgrom, „Religious Conversion and the Revolt Model for the Formation of Israel”, *JBL* 101 (1982), no. 2, pp. 169-176; J. Milgrom, *Numbers*, p. 401; J. Milgrom, *Leviticus 17-22*, p. 1499. El acceptă statutul de potențial prozelit pentru străini doar la Trito-Isaia (56:6) (p. 1499), dar ulterior, deși afirmă că în timpurile biblice nu exista convertire din cauza mentalului etnicist, Milgrom se contrazice acceptînd că în Is. 14:1 și Iez. 47:22-23 „total assimilation is apparently envisioned” (p. 1500). El nu consideră circumciderea lui *ger* din Ex. 12 ca intrare în comunitate, ci ca „the first step – a giant one – on the road to conversion” (p. 1500). Un alt pas îl reprezintă redactorul exilic H, contemporan cu Iezechiel după Milgrom, care stipulează într-una dintre legile *karet* (pedepsite prin „tăiere”) referitoare la *ger* că cel neascultător va fi tăiat din „comunitatea lui Israel” (Ex. 12:19). Milgrom recunoaște „the inclusion of *ger*, at least in theory, among the people of Israel” (p. 1500) și astfel „the movement toward conversion was under way” (p. 1501).

⁵⁷ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 178.

⁵⁸ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 202: „Die Beschneidungsforderung zeigt, daß es sich bei diesem Typus des *ger* um einen ursprünglichen Nichtisraeliten handelt”.

⁵⁹ C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 190: „Anders als in den Texten des 7. und 6. Jahrhunderts bezeichnet das Wort *ger* hier den Typus eines nichtisraelitischen Fremden, von dem sich die Gemeinschaft nach außen abzugrenzen sucht und der seinerseits keinen Anschluß an die Religionsgemeinschaft anstrebt. In der Sprache des Gesetzes über Jahwes Land (v. 23a) repräsentiert hier der *ger* die Bevölkerungsanteile in den Provinzen auf dem Boden der ehemaligen Monarchien Israel und Juda, von denen sich die Religionsgemeinschaft sonst als von den umgebenden (oder den früheren) Völkern (גוים) abgrenzt. Die Verwendung der Bezeichnung *ger* in diesem Sinn ist singular im AT”.

este un caz similar cu Lev. 19, pentru că *ger* este acolo doar pe cale să se alipească de comunitatea israelită.

Dar trei pasaje au o contribuție deosebită la problema integrării non-israeliților în comunitatea de credință. *Ger* (Is. 14:1)⁶⁰, *ben nekar* (Is. 56:3.6)⁶¹ și neamurile (*goyim* – cf. Zah. 2:15)⁶² se pot alipi (*nilwah*) poporului lui Israel și lui Iahve, ceea ce corespunde cu programul din Iez. 47:22-23 de integrare a străinilor (*gerim*) în triburile lui Israel prin intrarea în posesie a pământului (alături de băștinaș, *'ezrah*, ca și în P).⁶³ Noutatea acestei abordări este subliniată de faptul că Is. 56:6 abrogă o lege a Pentateuhului, și anume Deut. 23:3, fiind singurul caz de abolire a unei legi din Biblia Ebraică, bazat pe noua revelație a lui Triton-Isaia.⁶⁴

⁶⁰ Hans Wildberger, *Jesaja*, vol. 2: *Jesaja 13-27*, Neukirchener, Neukirchen-Vluyn, 1978, BKAT X/2, p. 526: „die Aufnahme in das soziale Gefüge Israels, was zugleich Anschluß an die Jahwegemeinde bedeutet”; Joseph Blenkinsopp, *Isaiah 1-39*, Yale University Press, New Haven / London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 2000, AB 19), The Anchor Yale Bible, p. 282 – aici *gerim* sînt prozeiți post-exilici; Gary Smith, *Isaiah 1-39*, Broadman & Holman, Nashville, 2007, NAC 15A, p. 307 – „these foreigners will convert and become part of God’s people”. Pentru o datare în sec. 6 î.Hr., de asemenea – Marvin A. Sweeney, *Isaiah 1-39*, Eerdmans, Grand Rapids / Cambridge UK, 1996, FOTL 16, pp. 234-235.

⁶¹ Joseph Blenkinsopp, *Isaiah 56-66*, Yale University Press, New Haven / London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 2003, AB 19), The Anchor Yale Bible, pp. 136-137: ei sînt „non-Israelites who have embraced the cult of YHWH” (p. 136). C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, pp. 116-117: „These references indicate that in the exilic restoration community the possibility existed of non-Israelites (as defined by those who had been in exile) becoming incorporated into the people of God”. C. Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda*, p. 210: În 1 Reg. 8:41-43 situația este ipotetică pentru un străin de neam (*nokri*) care vine în templul din Ierusalim de departe, dar în Is. 56:1-8 străinul de neam (*ben-nokri*) vine realmente în Ierusalim după ce în prealabil devenise membru al comunității religioase (*nilwa 'el YHWH*). Cerințele care trebuie îndeplinite de străinul de neam erau păzirea sabbatului și supunerea față de „legămînt” (*berit*) care poate fi înțeleasă după Bultmann ca o referire la circumcidere (cf. Gen. 17:10). John N. Oswalt, *The Book of Isaiah: Chapters 40-66*, Eerdmans, Grand Rapids / Cambridge UK, 1998, NICOT, pp. 459-460; John D.W. Watts, *Isaiah 34-66*, revised edition, Nelson Reference, Nashville, 2005, WBC 25, p. 821 consideră că verbul *šaret* implică chiar serviciul la templu împlinit de străinii de neam. Watts folosește de asemenea termenul „proselytes”.

⁶² Carol L. Meyers / Eric M. Meyers, *Haggai, Zechariah 1-8*, Yale University Press, New Haven / London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 1987, AB 25B), The Anchor Yale Bible, pp. 168-169: „the foreign nations will be equivalent to Israel in their status before God” (p. 169); George L. Klein, *Zechariah*, Broadman & Holman, Nashville, 2008, NAC 21B, pp. 125-127; Mark Boda, *Haggai, Zechariah*, Zondervan, Grand Rapids, 2004, NIVAC, p. 238.

⁶³ Walther Zimmerli, *Ezekiel 2: A Commentary on the Book of the Prophet Ezekiel, Chapters 25-48*, transl. J.D. Martin, Fortress Press, Philadelphia, 1983, Hermeneia, p. 532; Leslie C. Allen, *Ezekiel 20-48*, Word Books, Dallas, 1990, WBC 29, p. 281. Daniel I. Block, *The Book of Ezekiel: Chapters 25-48*, Eerdmans, Grand Rapids / Cambridge UK, 1998, NICOT, p. 717 se referă la aceștia ca „proselytes”.

⁶⁴ Herbert Donner, „Jesaja LVI 1-7: Ein Abrogationsfall innerhalb des Kanons – Implicationen und Konsequenzen”, in: J.A. Emerton (ed.), *Congress Volume. Salamanca. 1983*, E.J. Brill, Leiden, 1985, pp. 81-95.

Propunerea mea

Potrivit cercetărilor recente, Pentateuhul și-a primit forma actuală în timpul perioadei persane. Este de aceea imperios necesar ca termenul *ger* să fie înțeles în acest context. Ipoteza surselor lui Wellhausen nu mai este acceptată de cercetători, Pentateuhul fiind considerat în schimb ca o lucrare de compromis între redactorii D și P.⁶⁵ De aceea propun nu un studiu diacronic al lui *ger* în Pentateuh, ci o abordare sincronică.

Există câteva încercări de a-i identifica pe străini (*gerim*) în perioada post-exilică. Pentru J.G. Vink *gerim* reprezintă clasa de elită din Samaria, iar P se străduiește să-i integreze în comunitatea israelită formată din cetățeni deplini (*'ezrahim*).⁶⁶ Discutând Lev. 25:47, van Houten scrie că „*este posibil ca străinii să fie iudei care au rămas în țară și care nu mai erau considerați israeliți adevărați de către cei reîntorși din exil. Dacă așa stau lucrurile, atunci «străinii» se considerau ei înșiși israeliți, în timp ce cei întorși din exil nu îi considerau*”.⁶⁷ Dimpotrivă, P. Grelot îl identifică pe *'ezrah* cu iudeul din Samaria și Iuda care trebuia să asculte de legea țării, iar pe *ger* cu iudeul din diaspora din Imperiul Persan care trăia sub legea țării unde locuia.⁶⁸ Mai aproape de propunerea mea, H. Cazelles sugerează că *ger* este iudeu întors din exilul babilonian, în timp ce *'ezrah* este samarineanul.⁶⁹ Într-adevăr Cazelles aduce numeroase dovezi pentru identificarea *gerim* cu cei reîntorși din exil (1 Cron. 16:19; 2 Cron. 15:9; Ezdr. 1:4), dar trece cu vederea ca și C. Bultmann Gen. 23:4 și implicit importanța identificării lui Avraam cu un *ger*.

În Gen. 23:4, Avraam se prezintă pe sine ca *ger* (străin) și *tošab* (rezident temporar), iar în Gen. 15:13 și descendenții lui vor fi *gerim* într-o țară care nu e a lor, realitate care indică ideea că migrarea lui Avraam din Babilonia (cetatea Ur a caldeenilor) a servit ca un model pentru cei întorși din exilul babilonian în provincia persană Iehud (Iuda).⁷⁰ Și în Plîng. 4:15 și Iez. 20:38 șederea în exil este

⁶⁵ Erhard Blum, *Studien zum Komposition des Pentateuch*, de Gruyter, Berlin / New York, 1990, BZAW 189, pp. 357-358; Rainer Albertz, *Religionsgeschichte Israels in alttestamentlicher Zeit*, vol. 2: *Vom Exil bis zu den Makkabäern*, Vandenhoeck & Rupprecht, Göttingen, 1992, ATD.E 8/2, p. 501; Ernst Axel Knauf, „Does «Deuteronomistic Historiography» (DtrH) Exist?“, in: Albert de Pury, Thomas Römer / Jean-Daniel Macchi (ed.), *Israel Constructs Its History: Deuteronomistic Historiography in Recent Research*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 2000, JSOTSupp 306, p. 393.

⁶⁶ J.G. Vink, „The Date and Origin of the Priestly Code in the Old Testament“, Pieter Arie Hendrik De Boer (ed.), *Oudtestamentische Studiën*, vol. 15, Brill, Leiden, 1969, p. 63.

⁶⁷ C. van Houten, *The Alien in Israelite Law*, p. 130.

⁶⁸ P. Grelot, „La dernière étape de la rédaction sacerdotale“, *VT* 6 (1956), no. 2, pp. 177-178.

⁶⁹ Henri Cazelles, „La mission d'Esdras“, *Vetus Testamentum*, 4 (1954), no. 2, pp. 128-131.

⁷⁰ Joseph Blenkinsopp, „Abraham as Paradigm in the Priestly History in Genesis“, *JBL* 128 (2009), no. 2, pp. 225-241; Jakob Wöhrle, „The Un-Empty Land: The Concept of Exile and Land in P“, in: Ehud

definită prin verbul *gwr*, iar în Lev. 25:23; 1 Cron. 29:15 israeliții sînt *gerim* și *tošabim* înaintea lui Iahve (cf. Ps. 39:13 la nivel individual).

Redactorii contemporani D și P ai Pentateuhului și-au lăsat propriile amprente teologice asupra problemei lui *ger*. Pentru scribii D, problema etnică a fost mai importantă decît tendința includerii și *ger* nu poate deveni membru al comunității, dar pentru scribii universalisti P *ger* poate fi acceptat în comunitate (*qahal*) printr-un ritual special (circumciderea și posibil și alte ritualuri referitoare la legămînt). P a folosit ambiguitatea acestui vechi termen social. Desemnînd în egală măsură pe iudeii întorși din exilul babilonian și pe cei din afară, non-israeliții care nu cunoșteau circumciderea, dar care doreau să fie integrați în comunitate, redactorii P au dorit să mențină un echilibru între cei doi poli. *Ger* este oricine, pentru că și primul patriarh a fost *ger*. De aceea și cei din afara comunității, fiind numiți *gerim*, nu sînt inferiori celor reîntorși din exil sau cetățenilor. Această schimbare în sfera semantică a cuvîntului *ger* și ambiguitatea dorită sînt parte din ideologia propusă de gruparea universalistă din provincia persană Iehud, adică de scribii P, spre deosebire de scribii D, a căror concepție a fost continuată de viziunile exclusiviste etnic ale lui Ezdra și Neemia.

(Publicat în „Text și discurs religios”, nr. 4/2012, p. 55-70)

Bibliografie

- Leslie C. Allen, *Ezekiel 20-48*, Word Books, Dallas, 1990, WBC 29.
- Alfred Bertholet, *Die Stellung der Israeliten und der Juden zu den Fremden*, Akademische Verlagbuchhandlung von J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Freiburg i.B. / Leipzig, 1896.
- Joseph Blenkinsopp, „Abraham as Paradigm in the Priestly History in Genesis”, *Journal of Biblical Literature* 128 (2009), no. 2, pp. 225-241.
- Joseph Blenkinsopp, *Isaiah 1-39*, Yale University Press, New Haven / London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 2000, AB 19), The Anchor Yale Bible.
- Joseph Blenkinsopp, *Isaiah 56-66*, Yale University Press, New Haven / London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 2003, AB 19), The Anchor Yale Bible.
- Daniel I. Block, *The Book of Ezekiel: Chapters 25-48*, Eerdmans, Grand Rapids / Cambridge UK, 1998, NICOT.
- Mark Boda, *Haggai, Zechariah*, Zondervan, Grand Rapids, 2004, NIVAC.
- M. Broshi, „The Expansion of Jerusalem in the Reigns of Hezekiah and Manasseh”, *Israel Exploration Journal* 24 (1974), no. 1, pp. 21-26.

Ben Zvi / Christoph Levin (ed.), *The Concept of Exile in Ancient Israel and Its Historical Contexts*, Walter de Gruyter, Berlin / New York, 2010, BZAW 404, p. 193.

- Christoph Bultmann, *Der Fremde im antiken Juda. Eine Untersuchung zum sozialen Typenbegriff »ger« und seinem Bedeutungswandel in der alttestamentlichen Gesetzgebung*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1992, FRLANT 153.
- Henri Cazelles, „La mission d’Esdras”, *Vetus Testamentum* 4 (1954), no. 2, pp. 113-140.
- Matty Cohen, „Le « ger » biblique et son statut socio-religieux”, *Revue de l’histoire des religions* 207 (1990), no. 2, pp. 131-158.
- Frank Crüsemann, „Das Bundesbuch – historischer Ort und institutioneller Hintergrund” in: J.A. Emerton (ed.), *Congress Volume: Jerusalem*, 1986, Brill, Leiden, 1988, VTS 40, pp. 27-41.
- Herbert Donner, „Jesaja LVI 1-7: Ein Abrogationsfall innerhalb des Kanons – Implicationen und Konsequenzen”, in: J.A. Emerton (ed.), *Congress Volume. Salamanca. 1983*, E.J. Brill, Leiden, 1985, p. 81-95.
- John I. Durham, *Exodus*, Word Books, Dallas, 1987, WBC 3.
- Charles F. Fensham, „Widow, Orphan, and the Poor in Ancient Near Eastern Legal and Wisdom Literature”, *Journal of Near Eastern Studies* 21 (1962), no. 2, pp. 129-139.
- P.[iere] Grelot, „La dernière étape de la rédaction sacerdotale”, *Vetus Testamentum* 6 (1956), no. 2, pp. 174-189.
- D.[iether] Kellermann, „גֹּרֵר *gûr*; גֵּר *gēr*; גֵּרֹת *gērûth*; מְגֻרָּיִם *m’ghûrîm*”, in: G. Johannes Botterweck / Helmer Ringgren (ed.), *Theological Dictionary of the Old Testament*, vol. 2, Eerdmans, Grand Rapids, 1999, pp. 439-449.
- George L. Klein, *Zechariah*, Broadman & Holman, Nashville, 2008, NAC 21B.
- Ralph W. Klein, *1 Chronicles*, Fortress Press, Minneapolis, 2006, Hermeneia.
- Thomas Krapf, „Traditionsgeschichtliches zum deuteronomischen Fremdling-Waise-Witwe Gebot”, *Vetus Testamentum* 34 (1984), no. 1, pp. 87-91.
- Theophile James Meek, „The Translation of *gēr* in the Hexateuch and Its Bearing on the Documentary Hypothesis”, *Journal of Biblical Literature* 49 (1930), no. 2, pp. 172-180.
- Carol L. Meyers, Eric M. Meyers, *Haggai, Zechariah 1-8*, Yale University Press, New Haven, London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 1987, AB 25B), The Anchor Yale Bible.
- Jacob Milgrom, *Leviticus 17-22*, Yale University Press, New Haven, London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 2000, AB 3A), The Anchor Yale Bible.
- Jacob Milgrom, *Numbers*, The Jewish Publication Society, Philadelphia, New York, 1990, The JPS Torah Commentary.
- Jacob Milgrom, „Religious Conversion and the Revolt Model for the Formation of Israel”, *Journal of Biblical Literature* 101 (1982), no. 2, pp. 169-176.
- Patrick D. Miller, *Israelite Religion and Biblical Theology: Collected Essays*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 2000, JSOTSupp 267.
- Edward Neufeld, „The Prohibitions against Loans at Interest in Ancient Hebrew Laws”, *Hebrew Union College Annual* 26 (1955), pp. 355-412.
- Martin Noth, *Das zweite Buch Mose: Exodus*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1959, ATD 5.
- John N. Oswalt, *The Book of Isaiah: Chapters 40-66*, Eerdmans, Grand Rapids / Cambridge UK, 1998, NICOT.
- William H.C. Propp, *Exodus 19-40*, Yale University Press, New Haven, London, 2008 (reprint Doubleday, New York, 2006, AB 2A), The Anchor Yale Bible.

- José E. Ramírez Kidd, *Alterity and Identity in Israel. The נָא in the Old Testament*, Walter de Gruyter, Berlin / New York, 1999, BZAW 283.
- Eyal Regev, „Priestly Dynamic Holiness and Deuteronomic Static Holiness”, *Vetus Testamentum* 51 (2001), no. 2, pp. 243-261.
- J. Renkema, „Does Hebrew *ytwm* Really Mean ‘Fatherless?’”, *Vetus Testamentum* 45 (1995), no. 1, pp. 119-122.
- Martha T. Roth, „The Neo-Babylonian Widow”, *Journal of Cuneiform Studies* 43-45 (1991-1993) pp. 1-26.
- Ludger Schwienhorst-Schönberger, *Das Bundesbuch (Ex 22,22 – 23,33). Studien zu seiner Entstehung und Theologie*, Walter de Gruyter, Berlin / New York, 1990 (BZAW 188).
- Gary Smith, *Isaiah 1-39*, Broadman & Holman, Nashville, 2007, NAC 15A.
- Morton Smith, *Palestinian Parties and Politics That Shaped the Old Testament*, Columbia University Press, New York / London, 1971.
- William Robertson Smith, *Lectures on the Religion of the Semites*, First Series: *The Fundamental Institutions*, A. and C. Black, London, 1894.
- Mark Sneed, „Israelite Concern for the Alien, Orphan, and Widow: Altruism or Ideology”, *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 111 (1999), no. 4, pp. 498-507.
- Kenton L. Sparks, *Ethnicity and Identity in Ancient Israel: Prolegomena to the Study of Ethnic Sentiments and Their Expression in the Hebrew Bible*, Eisenbrauns, Winona Lake, 1998.
- Hermann Spieckermann, *Gottes Liebe zu Israel: Studien zur Theologie des Alten Testaments*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2004, FAT 33.
- Georg Steins, „»Fremde sind wir...«: Zur Wahrnehmung des Fremdseins und zur Sorge für die Fremden in alttestamentlicher Perspektive”, *Jahrbuch für Christliche Sozialwissenschaften* 35 (1994), pp. 133-150.
- Marvin A. Sweeney, *Isaiah 1-39*, Eerdmans, Grand Rapids / Cambridge UK, 1996, FOTL 16.
- Christiana van Houten, *The Alien in Israelite Law*, JSOT Press, Sheffield, 1991, JSOTSupp 107.
- Gerhard von Rad, „Das Gottesvolk im Deuteronomium”, in: Rudolf Smend (ed.), Gerhard von Rad, *Gesammelte Studien zum Alten Testament*, vol. 2, Chr. Kaiser, München, 1973, TB 48.
- J.G. Vink, „The Date and Origin of the Priestly Code in the Old Testament”, Pieter Arie Hendrik De Boer (ed.), *Oudtestamentische Studiën*, vol. 15, Brill, Leiden, 1969, pp. 1-144.
- John D.W. Watts, *Isaiah 34-66*, revised edition, Nelson Reference, Nashville, 2005, WBC 25.
- Max Weber, *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*, vol. 3: *Das antike Judentum*, Mohr Siebeck, Tübingen, ⁸1986.
- Hans Wildberger, *Jesaja*, vol. 2: *Jesaja 13-27*, Neukirchener, Neukirchen-Vluyn, 1978, BKAT X/2.
- Jakob Wöhrle, „The Un-Empty Land: The Concept of Exile and Land in P”, in: Ehud Ben Zvi / Christoph Levin (ed.), *The Concept of Exile in Ancient Israel and Its Historical Contexts*, Walter de Gruyter, Berlin / New York, 2010, BZAW 404, pp. 189-206.